

Rädda Almen!

VI OCH VÅR BYGD
HEMBYGDSGILLET I KARLSTAD
ÅRSSKRIFT 1939

*Hälsningar
Husse Persson*

AHLMARKS

Grundad 1847

Rederi

Befraktningar

Klareringar

Speditioner

Assuranser

Kol- och Koksimport

O. F. AHLMARK & Co. EFTR. A.-B.

KARLSTAD - Avd.-kontor: KRISTINEHAMN

BEKVÄMA

MODERNA

BUSSAR *uthyras för längre och kortare turistresor,
skolresor m. m.
Helnyktra chaufförer.*

Trafik-A.-B. Haglund & Larsson, Karlstad

Telefon Namnanrop: "Busscentralen"

Kvarteret Almen

VI OCH VÅR BYGD
HEMBYGDSGILLET I KARLSTAD
ÅRSSKRIFT 1939

Redigerad av

SIGURD GUSTAVSON

Tryckt hos

NYA WERMLANDS-TIDNINGENS
BOKTRYCKERI - KARLSTAD 1939

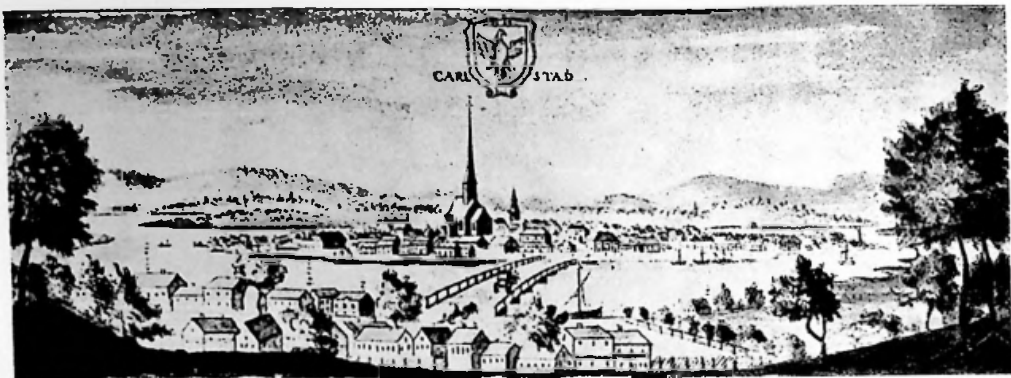
År 1584

gav hertig Carl stadsrättigheter åt den forna lings- och marknadsplatsen *Tingvalla*. Staden fick namnet *Karlstad*.

Karlstad är sålunda ingen nybyggarstad från de senaste tiotalen av år. Dess historia förtäljer om idoga förfäders sekellånga kamp mot översvämningar, farsot, våld och nödår. Med aldrig sviktande kraft ha hemsökelsen genomkämpats. Man var djupt rotfäst i den lilla fattiga staden, och för dess bestånd bar man ofta bördor så stora, att vi — sena tiders barn — ha svårt att fatta det.

Branden år 1865 utplånade så gott som hela staden. Av 241 tomter blevo 232 brända. Ett nytt välbyggt samhälle reste sig dock snart ur askan. Men få äro de synliga minnena från gångna tider.

I stadens västra del vid gamla *Skutbyggaregatan* (till sin norra del sammanfallande med norra hälften av nuvarande *Fredsgatan*) och vid gamla *Hamngatan* (nu *Älvgatan*) ligger en grupp gårdar, dit den sista vådelden ej nådde, och vilka bevarats intill våra dagar.

Karlstad under 1600-talets senare del. (Ur Dahlbergs »Suecia antiqua et hodierna»).

Detta är det enda område med sammanhängande bebyggelse, som skönats undan de eldsvådor, som under sekternas lopp gång efter annan hemsökt staden. Här finnas sålunda några av Karlstads äldsta byggnader. I nuvarande stadsplanen inrymmas flertalet av dessa äldriga gårdar i kvarteret *Almen*. Utöver gamla gymnasiebyggnaden («Gymnasium Adolpho-Fredricianum») och biskopsgården torde Almengårdarna jämte Älvgatans övriga gamla hus vara de enda byggnader från stadens äldre historia, som det finns någon möjlighet att rädda undan förstörelse.

Som ett epos över ett gånget skede ligga där de gamla huslängorna, delvis inbäddade i lummig grönska, delvis speglade sig i älvens vatten — minnen från hantverkarnas och borgarnas Karlstad. Hur mycket fattigare skulle ej stadsbilden te sig, om dessa gamla kvarter förintades!

Av *Almens gårdar* synas fyra ha bevarats undan eldsvådan 1865, tre av dessa dessutom undan eldsvådorna 1752 och 1813 och två till sina äldsta delar undan ödeläggelsen 1719. Med vissa jämkningar och sammanläggningar under århundradenas lopp ha tomternas utsträckning i stort sett vuxit fram i anslutning till 1646 års karta över staden.

Värmland, som varit förenat med Närke till ett län under landshövdingen i Örebro, blev eget län år 1779 med Karlstad som länsstad. Något särskilt landshövdingeboställe fanns dock ej, utan landshövdingarna voro hänvisade till att själva ordna sin bostadsfråga.

Efter branden den 2 juli 1865. Utmed högra älvstranden synes Hamngatan (nu Älvgatan). Ungefär mitt för »vatlenhämlingsporten» i kajen till höger om segelskutan mynnade Skutbyggaregatan (nu Fredsgatan). Den av elden skonade trevåningsbyggnaden är Hypoteksföreningens hus, och den där bredvid är nuvarande Wahlströmska fastigheten. Telegrafverkets tomt upptogs då av en trädgård, som bidrog till att skydda de väster om Skutbyggaregatan liggande gårdarna i »Almen» från förödelse.

LANDSHÖVDINGEGÅRDEN

skulle man med all rätt kunna kalla den Lindmark-Nygrenska gården i hörnet av nuvarande Älvgatan och Fredsgatan. Fyra landshövdingar ha här haft sin boning.

Här bodde sålunda länets första hövding *friherre Johan Gustav Ugglå* och efter honom landshövdingen *Nils Silfverskiöld*. Även dessas efterträdare *friherre A. von Nolcken* och *greve A. P. von Rosen* hava bott här, den förre dock endast för kortare tid.

Manbyggnaden uppfördes troligen före 1752 års brand; liksom de flesta dåtida byggnader i staden i endast en våning och var på sin tid stadens förnämsta. Sannolikt när gården fick värdighet av landshövdingeresidens, påbyggdes ytterligare en våning. Hit hörde även angränsande tomt (nr 178) vid Skutbyggaregatan, som ännu i dag har sina åldriga uthuslängor bevarade. Byggnaderna omsluta i fyrkant den på gammaldags sält sten-satta gårdsplanen. Märkligt är att jämföra den låga dörrhöjden och de korta spiltorna i gamla stallet utmed gatan med måtten i den senare uppförda stall- och vagnsflygeln mitt över gårdsplanen. Den tillkom utan tvivel i och med gårdens storhetstid, när storfrämmande från länets och landets alla hörn sprängde in på gårdsplanen på ståtliga ridhästar eller i stora täckvagnar. Då krävdes andra mått på spiltorna!

Under tidigare 1700-talsår voro såväl Landshövdingegården som granngårdarna åt väster utmed älven ägda av borgare. Ända till in på 1800-

*Kvarteret Almen sell från Klara. Från vänster synes telegrafverkets hus, där-
efter mynningen av gamla
Skultbyggaregatan
(Fredsgatan), Landshövdingegården
(»Lindmark-Nyggrenska gården»),
Doktorsgården
(»Dahlgrenska gården») samt
till höger under de höga träden
Flachska gården.*

talet vóro de förenade med jordbruk. På 1713 års karta står för »Doktorsgården» skrivet »Hr Rådman Sahl. Olof Nilssons erfvingar» och för »Flachska gården» »Hr Rådman Tingberg». »Landshövdingegården» upp-
tog namnet »Zeverin Zett» — dock utan »Hr»!

FRIHERRE JOHAN GUSTAV UGGLA,

sonson till sjöhjälten Klas Uggla, blev den förste landshövdingen i Karlstad och likaledes den förste infödde värmlänning, som varit landshövding över Värmland. — Under hans tid byggde Karl Jakob Heublein den bekanta väderkvarnen vid Västra bron. Den omtalas i Gösta Berlings saga som Kewenhüllers verkstad och kvarstod till 1893, då byggnaden såsom ett utslag av den tidens pietetslöshet till allmän förargelse revs ned.

NILS SILFVERSKIÖLD

tog initiativet till bildandet av Värmlands läns hushållningssällskap, vilket är det äldsta av rikets nuvarande hushållningssällskap. På hans initiativ upprättades i staden s. k. soppkockningsanstalter för att lindra nöden bland de fattiga under de svåra nödåren. Det var under Silfverskiölds tid, man började bygga nuvarande Östra bron (1797), varför även en av minnesstenarna på bron mitt här hans namn.

FRIHERRE ARVID von NOLCKEN

blev landshövding vid 31 års ålder. Han var Hushållningssällskapets förste ordförande. Karlstads domkyrkas storklocka, som omgöts 1803, här bl. a. även von Nolckens namn.

Kvarteret *Almens* huslängor utmed *Skultbyggarégatan* (*Fredsgatan*). Den gamla gatubeläggningen av »kullersten» är här bevarad. Trädgruppen i förgrunden utgör ålerstoden av den trädgård, som hejdade branden. Till höger skimtar *Landshövdingegården* den s staket. Den sammanhängande längan av ekonomibyggnader utmed *gatan* har ursprungligen tillhört *Landshövdingegården*. Gavelbyggnaden har troligen varit spannmålsmagasin. Gården

ägdes 1816—1840 av magasinshöfding Nyrström. Spannmål var ju gamla Karlstads viktigaste införselvara. — Längst till vänster *Hantverkargården*.

Domprost C. V. Bromander återger i sin minnesskrift »Länsstyrelsen i Karlstad» följande anekdot från von Nolckens tid.

Då den unge landshövdingen vistats ett par år i Karlstad, hade han ju hunnit lära känna tonen och sättet där. Att han om dessa icke fått synnerligen höga tankar, därom vittnar en annons, som han lät införa i stadens tidning och som även visar, att han var en man, som ej fruktade att säga ifrån. Denna annons lyder som följer: »Notifikation. Conversationen här i Staden är trög och ej animerad; Societeten är sällan tillsammans mer än några få gånger om året i mindre coterier. För att få Societeten samlad, och ge anledning till ett oskyldigt nöje, har jag ämnat hvar 14:de dag gifva en så kallad Thée-Assemblée, där det ifrån kl. 5 till 9 dansas, spelas och converseras. Nu om Söndag blir första Thée-Assembléen. Alla de som höra till Societeten äga tillfälle att, utan annan invitation, än denna Annonce, bevista Thée-Assembléen. Nolcken.» Denna välvilligt erbjudna hjälp till att av den 34-årige friherrlige landshövdingen förvärva levnadsvelt synes emellertid varken landsstat, lärarekår, prästerskap, borgerskap eller ens stadens militärer haft förstånd nog att uppskatta: ty ett par veckor senare lästes i nr 21 av samma tidning för den 23 november en ny notifikation av följande innehåll: »Jag trodde mig göra en Cados åt ortens Invånare, då jag annonserade om Thée-Assembléens verkställande hos mig, hvarigenom mitt föremål varit bidraga, att Societeten blefwe samlad för att med oskyldige nöjen dissipera tiden. I Söndags fjorton dagar sedan, då Thée-Assemblée skulle vara hos mig, kom ingen enda människa. Af denna orsak har jag beslutit och får härmed förklara, det inga Thée-Assembléer wid ett sådant förhållande gifwes hos mig. Nolcken.»

Landshövdingegården, vanligen kallad »Lindmark-Nyggrenska gården», i hörnet av Skutbyggaregatan och Hammgatan (nu Ålvägalan). Byggdes troligen före 1752 års brand; då i en våning; senare påbyggd av en av landshövdingarna. Den vackra portalen och den märkliga metallportklappen vittna om ett gammaldags förnämligt föregående. Den ursprungliga stora stentrappan är nu utbytt mot en mindre.

GREVE AXEL PONTUS von ROSEN

var en av Hushållningssällskapetets stiftare och ivrade bl. a. för införandet av en »värmländsk nationaldräkt». När västra armén vid revolutionen 1809 under Adlersparres ledning satte sig i rörelse mot huvudstaden, blev von Rosen arresterad. Han blev samma år förflyttad till landshövdingestolen i Göteborg och dog där i kolera 1834.

En av hans efterträdare i Karlstad, landshövding J. D. af Wingård, yttrade om honom: »Sällan träffas måhända någon ädlare och därjämte skarpsinnigare man än denne glade, välvillige och alltid tjänsteaktige högättade herre — sann vän av sina vänner och varm för sitt fosterland utan enskilda beräkningar, beredd att, med en sällspord fasthet i sin politik, uppoffra sig och söka vinna människor för sina åsikter».

År 1816 inköptes gården av magasinförvaltaren *Carl Gustav Nyström* (f. 1791, d. 1840); »en ovanligt dugande man, som av samhället togs i anspråk på mångahanda sätt». Han var från 1818 kronouppbörds-kassör och blev 1833 kamrer i Wermlands Provincialbank (nu Wermlands Enskilda Bank), i vars stiftande han tog verksam del.

Till Landshövdingegården hör en rikedom av väl bevarade ekonomibyggnader, som i fyrkant omsluta en på gammaldags sätt stensatt gårdsplan. Här finnas stallar, ladugård, hörränne, loge, handkammare, vedbod, tvättstuga, nattstuga och spannumålmagasin. På 1820-talet inrymdes här även ett mindre brännvinsbränneri.

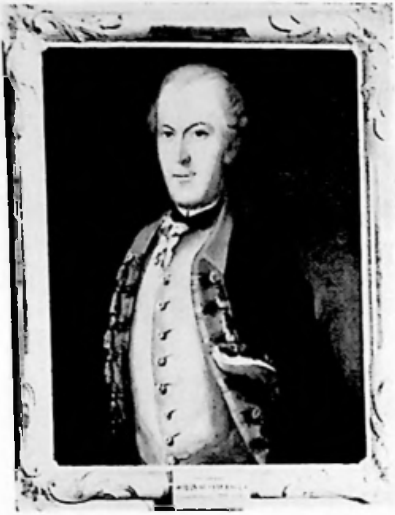
Efter Nyströms död ägdes gården av häradsskrivaren *Olof Salomon Lindmark* (f. 1787, d. 1869). Han överlät två år senare hälften av gården till sina tre systrar, som ägde stadens enda dåvarande modeaffär.

Vid Lindmarks död blev hans svåger, kronfogde *Gustav Mauritz Nygren* (f. 1807, d. 1899) ägare till gården. Han var en högt värderad man av »ett flärdfritt, gammaldags godhjärtat väsen». Aktad och ärad av alla efter en lång arbetsdag i det allmännas tjänst, var också förste lantmätaren *G. Lindmark* (f. 1827, d. 1917), som bodde här till sin död. Nygrens son, ingenjören vid Karlstads mekaniska verkstad *Gustav Nygren* övertog jämte systemen fru *Hedvig Gullberg* gården efter fadern och ägde den till år 1929, då den gick ur släktens ägo. Ända hitintills kvarstod gården orörd i sitt gamla skick med en rikedom av detaljer, vittnande om forna tiders levnadssätt.

DOKTORSGÅRDEN

— eller, såsom den numera brukar benämnas, Dahlgrenska gården.

I början av 1800-talet ägdes gården av major *Crispin Ekman* (d. 1818). Kort efter hans död köptes den av med. doktor *Peter Sundberg* (f. 1770, d. 1860), som varit hovmedikus och 1816 erhållit professorstitel. Han lät uppföra nuvarande vackra tvåvåningshuset i stället för den ursprungliga

Frih. Johan Gustav Uggla

F. 1734, d. 1798. Landshövding 1779—1795

Nils Silfverskiöld

F. 1751, d. 1822. Landshövding 1793—1802

envaningsbyggnaden. Sundberg var provinsialläkare i Karlstad 1801—1830 och en av stiftarna av Wermlands Provincialbank samt i övrigt mycket anlitad både i medicinska och allmänna värv. Om honom skriver Lilljehjörn:

»Ännu till de senare åren av sin levnad var han direktör uti Wermlands Provincialbank och deltog i dess sammankomster och överläggningar. Sedan han av sagt sig denna befattning, höll han sig nästan ständigt inne, och blott om sommaren, vid vackert väder, kunde man få se honom spatsera ut i sin kamlottskappa, med den italienska halmhatten på huvudet. Dessa promenader gällde då vanligen att bese något arbetsföretag, varav han var synnerligen intresserad. Medan kanalen till Kanikenäset var under arbete, besåg han det nästan dagligen, och medan han ville ha noga reda på allt, föreföll han något besvärlig med sina frågor. Löjtnant Norström, numera överstelöjtnanten vid väg- och vattenbyggnadskåren, som var arbetschef, gjorde honom ett spratt genom att låta insätta slussportarna om natten. Gubben hade glatt sig mycket åt att få se denna operation och blev ej litet flat, då han en morgon kom dit och allt redan var undångjort». — »Han hade ett gott hjärta och hans redlighet var över allt beröm och tälde intet prut».

Han avled i juni månad 1860, nära 90 år gammal.

Frih. Arvid v. Nolcken

F. 1771, d. 1807. Landshövding 1802—1807

Greve Axel Pontus v. Rosen

*F. 1772, d. 1831. Vice Landshövding, 1805—1808
Landshövding 1808—1809*

I undre våningen bodde Sundbergs gode vän, den vittre doktorn *Erik Högberg* (f. 1755, d. 1837), som »djärvdes draga i litterär fejd mot själva *Esaias Tegnér*». Han konstituerades 1786 till »provincialmedici medhjälpare i Karlstad» och 1788 att »förrätta regementsläkaretjänst vid jägarebataljonen». Bodde sedermera såsom praktiserande läkare i Karlstad.

»Redan som barn», säger *Lilljehjörn*, »hörde jag mycket talas om den originelle, kvicke och satiriske mannen, och hans högst egendomliga bild, som även från spädate år inpräglades i min inbillning, står ännu så livligt inför densamma, som hade jag honom levande för mina ögon: pudrat, tillbakakammat hår med en liten stångpiska bak i nacken och en högvalvd panna, varunder ett par små grå, plirande djupliggande ögon framblixtrade. Han var älskad och särdeles högt aktad i orten för sin värma för vetenskapen, sitt verksamma utövande av sin konst, sin vänfasthet, oegennyttighet, frikostighet och hjälpsamhet mot behövande samt för sin poetiska talang.» De båda yrkesbröderna, som troligen ägde hälften var i gården, voro högt aktade i staden och mellan dem rådde den innerligaste förtroelighet. Och deras gård med den för sina många rara blommor berömda lilla välskötta trädgården kallades »Doktorernas gård».

Doktorsgården (»Dahlgrenska gården») utmed Hamngatan (nu Älvgatan). Till vänster Landshövdingegården. Uthusbyggnaderna till Doktorsgården äro betydligt äldre än manbyggnaden. De innehålla ett flertal för jordbruk behöfliga utrymmen jämte handelsmagasin och »kvarstä som ett vittne till, att forna dagars gårdar i staden i det hänseendet lävlade med dem på landet».

Efter Högbergs död hyrde fänrik *Knut Lilljebjörn* på Odenstad (f. 1765, d. 1838) nedre våningen. Han var svärfar till *Erik Gustaf Geijer*, som säger om honom, »att han spelte tillika violoncell såsom ingen i Sverige: en av de rikast begåvade naturer jag någonsin lärt känna». Han skulle ha inflyttat hösten 1838 men dog våren samma år.

I stället övertogs lägenheten av hans son kapten *Henrik Lilljebjörn* (f. 1797, d. 1875), liksom fadern berömd memoarförfattare. Han har i sina »Hågkomster» ägnat de båda oskiljaktiga vännerna *Sundberg* och *Högberg* ett par förträffliga kapitel.

Efter *Sundbergs* död tillföll gården genom testamente hans hushållerska mamsell *Christina Sundin*, som bodde i övre våningen till sin död 1871. Efter stadens brand var *Karlstads Sparbank* inrymd i nedre våningen 1865—1867. År 1873 inköptes gården av förvaltaren vid *Skoghalls sågverk Per Wilhelm Dahlgren* (f. 1816, d. 1902), som inflyttade år 1884, och i vars sons ägo den ännu befinner sig.

Doktorsgårdens väldiga uthuslänga. Mellan Landshövdingegårdens och Doktorsgårdens uthuslängor löper en s. k. vretmon, d. v. s. det obebyggda, några alnar breda område, som i äldre tider förefanns mellan varje gård, och som avsåg fylla samma säkerhetsuppgift, som nutida brandmurar. Det är präkligt virke i väggar och tak, oaktat att byggnaden kommit på lut under senaste åren.

Doktorsgården var för ett sekel sedan berömd för sin vackra trädgård. Ännu finns det lummig grönska bakom de äldre byggnaderna och soligt utrymme för ny växtlighet — såvida ej såsom föreslagits ett mäktigt Jyrvåningarshus kommer att uppföras utmed Drottninggatan och kasta sin slagskugga över Doktorsgårdens trädgårdsländ.

FLACHSKA GÅRDEN — »gamla posten» —

ansågs till inemot 1891 som en av stadens vackraste privatgårdar. Den omfattade vid 1800-talets början tre tomtor (nr 173—175) och utökades 1831 ytterligare (nr 177). Den omgavs av en ståtlig trädgård, och utmed Hamngatan (nu Älvgatan) växte en rad sekelgamla väldiga lindar. Huvudbyggnaden är sannolikt stadens äldsta träbyggnad, uppförd på 1600-talet i en våning och på 1800-talet påbyggd till två.

Den lilla gårdsflygeln i en våning är sannolikt av mycket hög ålder. Den är enligt major Nygrens utsago en »fullkomlig avbild» av stadens gamla tingshus, vars »roll upphört med rådhusets byggande», d. v. s. årtiondena efter 1752 års brand.

På nuvarande hörntomten Drottninggatan nr 36, som förr tillhörde Flachska gårdens område, ligger en gammal uthuslänga innehållande Karlstads enda bevarade »svalgång». Dess höga ålder torde framgå av byggnadens små mått, oaktat gården i sin helhet var en stor jordbruksbetonad fastighet med vidsträckt ängar och fält åt sydväst.

Flachska gårdens huvudbyggnad är sannolikt till sitt ursprung stadens äldsta bevarade träbyggnad och härstammar från 1700-talet (Nygren). Liksom de flesta äldre byggnader uppfördes den i en våning, som på 1800-talet påbyggdes. Gården var till 1891, då den styckades, en av stadens vackraste privatgårdar och omfattade då ej mindre än fyra tomter. — Till vänster skymtar det halvt valmade tegellaket på den svalgångsbyggningen, som förr ingick i Flachska tomten, men som numera kvarstår som ulhus till hörnlotnen utmed Drottninggatan.

Johan Tingbergh (d. 1738), som på 1713 års karta står angiven som gårdens ägare, var handlande, tullinspektör och rådman. Han arrenderade stadens småtullar men drabbades hårt av branden 1716. Under detta år skriver borgmästare Ringer i ett brev till kammarkollegium om honom, att »han uti den våldsamma och helt olyckliga branden, som nu i dessa dagar nästan till en fjärdedel ödelagt staden, förlorat sina tvenne vackra gårdar och kanske tvingas att trots sin redlighet och sina många små barns uppehälle att uteslutas från arrendet och vädja till kristmilde människor för sitt nödtorftiga uppehälle». Tingbergh skänkte år 1704 300 lass gråsten till tornbygget vid den kyrka, som låg på tomten vid nuvarande stadshotellet, samt, sedan denna kyrka härjats av eld 1716, 150 lass sten till kyrkobygget på Lagberget. Hans dotter »gav till kyrkan den stora dopskål, som ännu i kyrkan bevaras».

År 1810 ägdes gården av änkefru *Maria Magdalena Wester*, f. *Uggla* (f. 1750, d. 1826). Hon var änka efter *Lars Magnus Wester* (f. 1754, d. 1801), som blev landskamrer i Karlstad 1779, när Värmland blev eget län, och som ägde Växnäs säteri, Mariebergs landeri och N. och S. Säter på Hammarön. Wester var kusin till skalden *Esaias Tegnér*s svärfar, brukspatron *Kristoffer Myhrman* på Råmen. När år 1804 makarna Westers äldsta dotter dog, sände Tegnér de sörjande en dikt, och även doktor *Högberg* strängade sin lyra till ett poem »Till Mademoiselle *Carolina Gustafa Westers* Qvarlämnade Leksystrar». Sonen, kaptén *Adolf Mauritz Wester* (f. 1789, d. 1856), står sedan skriven för gården.

Flachska gårdens flygel, som från 1831 under major Flachs tid inrymde postkontor. Den lilla byggnaden är av stort intresse jämväl därför, att den enligt major Nygren är »en fullkomlig abbild av stadens gamla lingshus», d. v. s. det som var i bruk intill 1760-talet.

Svalgångsbyggnad, intill 1890-talet hörande till Flachska gården men nu ingående i hörntomten vid Drottninggatan. Stadens enda bevarade »svalgång». Det halvt valmade taket och byggnadens små mått vittna om mycket hög ålder. Bör införlivas med Almens kulturresevat.

År 1831 inflyttar major *Erik Gabriel Flach* (f. 1783, d. 1853), som detta år blivit postinspektör, och som inredde sitt postkontor i den lilla flygelbyggnaden. Flach hade varit adjutant hos Georg Adlersparre under revolutionsarméns marsch till Stockholm år 1809 och har i en dagbok lämnat värdefulla meddelanden om dessa dagars viktiga händelser. Hans dotter *Charlotta Elisabeth Hedvig Flach* (f. 1813, d. 1884), en gladlynt, varm- hjärtad dam, ägde gården till sin död.

Bland gårdens hyresgäster märkas vid denna tid gymnasiadjunkten *Fredrik Fryxell* samt ritläraren *John Rosendahl*, som inredde fotografiateljéer i det forna posthuset på 1850-talet.

I Värmlands museum förvaras en samling brev (171 st.) från Georg Adlersparre på Gustavsvik till Flach. Det sista av dessa är skrivet några månader före Adlersparres död och vittnar om vänskapen mellan revolutionsgeneralen och hans 23 år yngre förre adjutant.

D. 30 juni 1833.

Jag mår mycket, mycket illa och är i minuttligt avtagande — å dieu min gamla krigs- och revolutionskumrat. Tack för den långvariga gemenskapen!

Georg Adlersparre.

Förste lantmätaren
G. Lindmark
F. 1827, d. 1817

Kronofogden
G. M. Nygren
F. 1807, d. 1899

Majoren
E. G. Flach
F. 1787, d. 1853

Repslagaremästaren
J. A. Tidholm
F. 1810, d. 1887

Om det gamla posthuset skriver N. P. Ödman (f. 1838, d. 1911) i »Barn-
doms- och skolminnen» bl. a. följande: »Men postkontoret var även märk-
värdigt i andra avseenden än det avlägsna läget. Det låg inne på en gård
eller rättare i en trädgård, och där stor man ute i trädgården och knacka-
de på en liten svartmålad järnlucka, och när så denna med ett gnisslande
ljud öppnades och man fick se en stor näve mitt i luckan, så passade man
på och stack breven och kopparslantarna i den näven. Jämna pengar!
Det var minsann inte alltid så lätt, då somliga brev kostade 2 skilling
banco, andra 3 skilling banco, andra 6 skilling banco och andra, som inte
skulle längre än till närmaste landsbygden, kanske bara 6 styver. Väl
hundra gånger i ur och skur, i köld och hetta, var jag till den luckan
och stack brev och slantar i den näven och hörde den rösten, men aldrig
såg jag någon människa. Det var i den gamla goda tiden, då det varken
fanns frimärken eller öppna postkontor, och då hela postverket var som
en förseglad hemlighet. Det lilla postkontoret, ett rödmålat envånings-
hus, står visst kvar ännu — fast det nu användes till annat.»

Först så sent som på 1890-talet styckades den stora Flachska gården.
En gata, Pihlgrens-gatan, framdrogs utmed dess västra sida och skilde den
från granngården väster ut, den s. k. Pihlgrensgården, som ännu finns
kvar. Moderna hus uppfördes därjämte på den nyvordna hörntomten
vid Drottninggatan, varvid den gamla vackra trädgården gick för-
intelse till mötes.

Skutbyggaregatan (Fredsgatan) sedd från Drottninggatan. Längst till vänster Handverkargården («Tidholmska gården»). I stadsplaneförslaget förutsattes att Handverkargården rivas för att bereda utrymme åt en plantering framför det projekterade fyravåningarshyreshuset utmed Drottninggatan. — Till höger gårdsidyll med prunkande rosor och vildvin från Handverkargården av i dag.

HANTVERKARGÅRDEN (Tidholmska gården)

Delta är den sydligaste av de ännu bevarade gårdarna utmed Skutbyggaregatans västra sida. (Hörnet av Almen i korsningen av Drottninggatan och Fredsgatan). Tomten är inritad på 1713 års karta och »Björn Hammarsmed» står skriven för den. Här funnos sålunda gamla hantverkartraditioner, när repslagarmästare *Johan August Tidholm* (f. 1810, d. 1887) på 1850-talet uppförde den nuvarande byggnaden. »Huset», säger major Nygren, »ser från gårdssidan rätt egendomligt ut på grund av alla om- och tillbyggnader, någonting som förr i världen var mycket vanligt, enär man aldrig kom sig för att vidga ut stadsområdet genom inlagandet av nya tomter, utan alltefter behov byggde nya hus på de gamla tomterna eller påbyggde och tillökade de förutvarande husen. Av värde är det i alla fall att hava kvar en av dessa gamla gårdsinteriorer, vilka i all sin enkelhet ändå ha över sig något hemtrevligt, idylliskt, som moderna hus i regeln aldrig ha och förgäves sträva efter att få».

Mäster Tidholm var morbror till fabrikör *G. Adolf Andersson*. Denne anlade 1860 den till en början oansenliga mekaniska verkstad, som han och hans efterföljare skulle komma att utveckla till den världsberömda storindustri, som nu bär det välkända firmamärket »K M W». Till den ursprungliga anläggningen hörde även en repslagarebana.

Kommissionären *Anders Gustav Andersson* (f. 1825, d. 1911) köpte sedermera gården och inflyttade hit efter branden 1865. Hans arvingar ha den ännu i sin ägo.

Här hade bagarmästare *Roos* bageri 1865, sedermera fröknarna *Eriks-son*, som t. o. m. »bakat bröd åt kungen» (!) och därefter *Kling*. Sedan flera år tillbaka har fru *Hilda Angel* ett välkänt hembageri i »huset med de gula dörrarna».

Här bodde för c:a 70 år sedan grosshandlare *Carl Sjöstedt*, som var delägare i firman *O. F. Ahlmark & Co. Eftr.*, och här hade i början av 1900-talet skraddarmästare *Kjellgren* verkstad.

Fru *Katarina Freding* (f. 1857, d. 1933) har givit följande bild av den gamla Skutbyggaregatan förmiddagen den 2 juli år 1865, ett par timmar före brandens utbrott. Fru Fredings barndomshem var beläget i Norrholmsgården, som låg ungefär där stinsbostaden vid centralstation nu ligger, och där även den bekante Heublein (»Hybelejen») var född.

»Far och dotter skola ut på en morgonvandring runt staden, medan mor ordnar för en utfärd till Hammarön. De börja sin vandring längs den smala gatan (*Skutbyggaregatan*) med rännstenar på båda sidor, inga trottoarer, och kantad av små låga hus med höga, vitlimmade skorstenar. Några av husen ha torvlak, ett och annat av dem är byggt i två våningar. Alla äro försedda med fönsterluckor på nedre botten. Alla äro rödmålade utom smeden Bergmans och bagare Roosens hus, som äro vitmålade.

Roosens bagarbod med den förgyllda kringlan utanför och ringklockan över dörren känner flickan väl till. Där kan hon köpa karameller, bruna och vita, pepparkakor, mandelbullar, mjuka varma treskillingskakor av vete utav den villockige och alltid leende farbror Roos.

Det stora vackra hörnhuset längre ut mot älven äges av syskonen Lindmark. Det händer, då pojkarna skoja utanför, att 'Maja till Lindmarkens', troljånarinnan, kommer ut och befäller dem att hålla fred, 'annars kommer herrn och mamsellerna ut'. Herrn och mamsellerna är ingen rädd för. Största respekten inger nog Maja.»

*

Så lyder i korthet kvarteret Almens historia, såsom den framskyftar i C. E. Nygrens »Carlstads stads historia», C. V. Bromanders »Länsstyrelsen i Karlstad», Henrik Lilljebjörns »Minnen», i upplysningar, lämnade av gamla minnesgoda karlstadsbor samt i anteckningar på gamla kartor.

Skulle vi närmare efterforska, vad som dväljes bakom namn, årtal och händelser, skulle stiga oss till mötes bilden av en liten svensk borgarstad, dess människor och öden under gångna sekler. Här skulle tecknas ett liv i allo så olikt vårt eget, människor i arbete och möda, i sorg och glädje, i helg och söcken. Vi skulle möta strävsamma medborgare i kamp mot hårda tider, beredda att offra allt för sin stads bästa. Från denna lilla stad skulle släktskapens och handelns trådar stråla ut över Värmland, sagans, diktens och det idoga arbetets landskap.

Och detta minnesrika, ärofyllda kvarter *Almen*, som av ödets outgrundliga nyck intill våra dagar räddats undan förstörelse, som våldarna skonade under fattigdomens tider — detta i stadens historia oersättliga *Almen* skall nu måhända *medvetet* utlämnas till ödeläggelse av stadens egna invånare i en tid, då välståndet står högre än någonsin. Säg inte, att vi ej ha råd att skydda det. Finns den goda viljan, nog kan vår stads styresmän finna medlen!

Glöm ej, att även för Karlstad kan komma att gälla, att

*»allt vårt guld ej räcker
att forma bilden av en spunnen tid».*

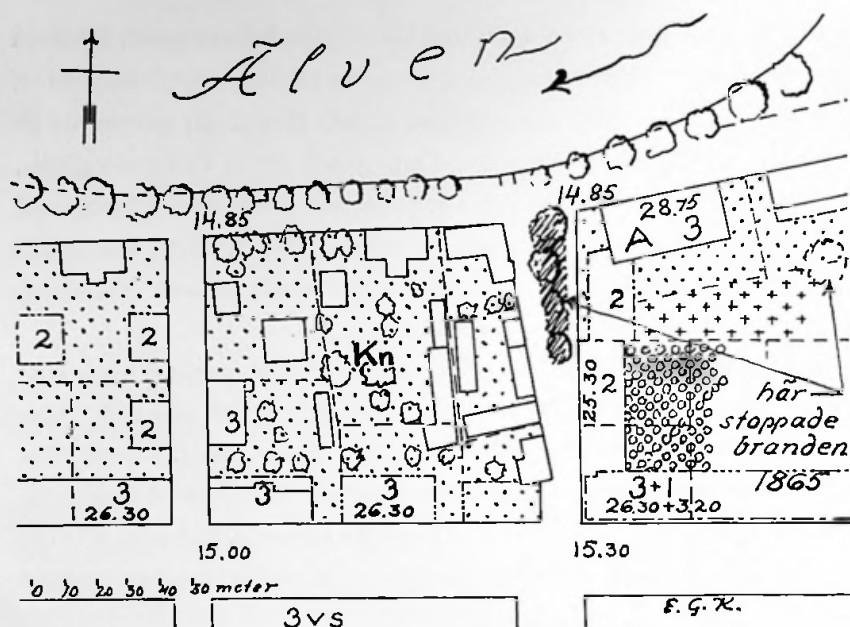
*

ÅR 1938

I februari 1938 revos uthusbyggnaderna till Hantverkargården och flyttades närmare huvudbyggnaden. Det var det första synliga tecknet på att idyllen *Almen* ej längre låg ostörd. Nästa steg skulle tydligen bliva rivandet av de åldriga stall-, ladugårds- och logelängorna till Doktorsgården för att bereda utrymme för det nu planerade fyravåningshuset utmed Drottninggatan. Och vad skulle sedan följa? Skulle det gamla *Almen* rivas och plockas bort stycke efter stycke?

Det var under trycket av dessa händelser och tankar, Hembygds-gillet den 15 mars 1938 ingick till stadsfullmäktige med följande skrivelse:

»I ett framåtgående samhälle är en fortgående omvandling av den yttre stadsbilden ofrånkomlig. Äldre former och förhållanden måste av nödvändighet giva plats för den nya tidens ford-

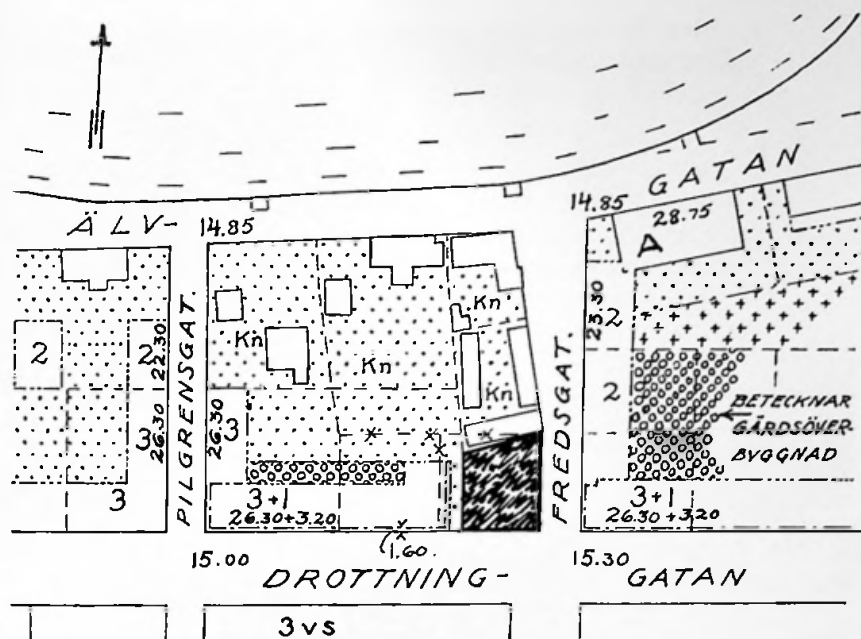
PLAN över kvarteret *Almen* (märkt *Kn*).

Gatorna äro: (Jfr planskiss å nästa sida!) Från Ö till V *Älvgatan* (förr *Hamngatan*) och *Drottninggatan* (förr *Hammarviksgatan*). Från N till S *Pihlgrens-gatan* (längst till vänster; utlagd på 1890-talet) och *Fredsgatan* (i sin norra del sammanfallande med gamla *Skutbyggaregatan*). Träddungen i *Fredsgatans* norra ände utgör återstoden av den trädgård, som här hejdade branden år 1865.

Tomter i Almen: I hörnet av *Älvgatan* och *Fredsgatan* *Landshövdingegården*; dess ekonomibyggnader uppta angränsande tomt vid *Fredsgatan*. — Mellersta tomten utmed *Älvgatan* är *Doktorsgården*. — I hörnet av *Älvgatan* och *Pihlgrens-gatan* ligger *Flachska gården*. — Det sydligaste huset med utskjutande hörn utmed *Fredsgatan* är *Hantverkargården*, vars uthus ej äro inritade på skissen. (Gatan är här vid smalaste punkten 10 m. bred.) — Utmed *Drottninggatan* märkes hörntomten mot *Pihlgrens-gatan*, som vid tomtstyckningen på 1890-talet kom att omsluta *Flachska svalgångsbyggnaden*, och som därjämte bebyggdes med tvenne friliggande huslängor. Skissens tecknare har som framtida byggnadsändring här föreslagit friliggande trevåningarshus utmed båda gatusidorna. — Mellersta tomten utmed *Drottninggatan* är ännu obebyggd. På skissen är förslagsvis inritat ett friliggande trevåningars hus. — Hörntomten vid *Drottning- och Fredsgatorna* har, med bibehållande av *Hantverkargården*, i övrigt frilagts för att giva fri inblick i kvarteret — ett vackert avbrott mot gatans fasader.

ringar. Sålunda är det både gagneligt och önskvärt att bebyggelsen förnyas i enlighet med teknikens och hygienens krav i vad beträffar såväl bostäder som affärsbyggnader.

Men samtidigt som detta erkännes, måste med skärpa framhållas, att förnyelsen dock inte får ske på bekostnad av samhälliga värden, som visa sig vara bestående tiderna igenom. I ett mångsekelgammalt samhälle hör i stadsbildens struktur sam-

PLAN över kvarteret *Almen* enligt av Karlstads byggnadsnämnd i december 1938 framlagt förslag. *Jämförelser* med planskiss å föregående sida: *Landshövdningegårdens* tvenne tomter ha samtliga byggnader i behåll. — *Doktorsgårdens* uthuslängor äro här slojade. — *Flachska gården* är oförändrad. — *Hantverkargården* har slojats för en mindre parkanläggning. — *Svalgångslängan* på tomten i hörnet av Pihlgrens- och Drottninggatorna är försvunnen. På denna tomt föreslås sluten gatubebyggelse; delvis överbyggd gård. Utmed Drottninggatan fyravåningars hus med indragen fjärde våning. — *Mellantomten* vid Drottninggatan föreslås få sluten bebyggelse fogad till föregående. Fyravåningars hus med indragen fjärde våning samt delvis överbyggd gård. Åt öster (mot Fredsgatan) därjämte en fyravåningars vinkelbyggnad, som ger huset utseende av hörnhus. — Framför denna vinkelbyggnad utlägges hela hörntomten vid Drottning- och Fredsgatorna (sålunda även Hantverkargården) till park (här grovt streckad).

hällets historia avspeglas. Staden hör i sin yttre gestaltning förtälja för invånarna om gångna tiders arbete och möda lika-såväl som om det sjudande arbetslivet under dag som är och såmedelst frammana en fördjupad känsla av samhälleligt ansvar.

Karlstad är fattig på synliga minnen från gångna skeden. Den har rönt samma oblida öde, som drabbat flertalet samhällen inom eller på gränsen av det stora barrskogsområdet. Den övervägande träbebyggelsen har gång efter annan dragit över sig förhärjande eldsvådor, som till grunden ödelagt staden.

Skulle de sista resterna av det gamla Karlstad utplånas utan att några som helst ansträngningar gjorts för att hindra detta, kommer förvisso en efterföljande tid att anklaga nutidens karl-

stadsbor för ansvarslös passivitet. Redan nu synes inom den yngsta arkitektsgenerationen en allvarlig strävan göra sig gällande att med varsam hand låta nutid och forntid mötas att leva sida om sida i samhällsbebyggelsen.

Det bör därför framstå som en angelägen uppgift att innan all tid är försutten vidtaga grundlig utredning beträffande önskvärdheten av och möjligheterna för ett bevarande av kvarteret Almens åldriga gårdar. Här må i detta sammanhang endast erinras, hurusom i Stockholm kraftiga ansträngningar göras för att sanera den åldriga bebyggelsen i »staden mellan broarna», varigenom fullt tidsenliga och ivrigt efterfrågade bostadslägenheter utvinnas, samtidigt som stadsbilden pietetsfullt bibehållits vid ursprunglig åldrig prägel. Måhända skola liknande möjligheter yppa sig kring kvarteret Almens problem.»

Framställningen hade upptagits som motion av hrr Harry Alnquist, C. Alb. Andersson, Lars Dalgren, Andreas Johansson, Aug. Lindh och Per Stolpe.

ÄR KVARTERET ALMEN VÄRT ATT RÄDDAS?

*L*andshövding Ivar Vennerström, som dagligen har denna Karlstadsbild framför sig, skriver:

»Icke en dag förgår utan att mina ögon från ämbetsrummets fönster njuta av Klarälvens eleganta båge efter Älvgatan, den buktande kastanjeraden på strandkajen och kvarteret Almens ålderdomliga hus där bakom. Och det må förlåtas en nutida landshövding, om hans blick med särskilt välbehag dröjer vid hörnhuset, där åtskilliga av hans föregångare för mer än ett århundrade sedan residerade. Om man undantager Östra bron — heder åt de medborgare, som räddade den från ombyggnad! — har ingenstädes i residensstaden skönhetsvärde och kulturhistoriskt värde ingått en sådan förnämlig enhet som här. Residensstaden vore ett stort stycke fulare, ligkiltigare, banalare, om den stadsbilden försvunne, och ingenting längre minde om de borgerliga och idylliska tider, då det rastlösa industriella livet med sina otaliga bussar och bilar till och från Skoghäll ännu icke brusade förbi. Alla Karlstadshor med sinne för kulturell tradition borde vara ense om önskemålet, att detta minne från det förhistoriska Karlstad, staden före branden 1865, bevaras. Hur detta bör ske på det mest pietetsfulla sättet och hur pengarna skola skaffas — ja, det är en annan och svårare historia!

Riksantikvarien
Sigurd Curman

Länshövdingen
Ivar Vennerström

Fil. dr:n
John Nihlén

Riksantikvarien, professor Sigurd Curman, som våren 1938 var i tillfälle att tagna kvarteret Almen i betraktande, skriver bl. a. följande: »Det är ju ett verkligt viktigt problem, att söka rädda och väl utnyttja detta kvarter, som ännu rymmer så mycket av gammal vacker bebyggelse av en art, som måste skänka glädje både åt den som bor där, och den som ser på den, ett stycke solid gammaldags stadsbebyggelse. Det är en stor sak, som måste kosta pengar, men det är den också värd.

Det förefaller mig vara just en sådan praktisk 'hembygdsvårdsfråga', som Karlstads stad borde känna såsom en plikt att lösa. Om den löses klokt och bra nu, blir eftervärlden tacksam för den insatsen.»

Sekreteraren i Samfundet för hembygdsvård, fil. dr John Nihlén, som ävenledes våren 1938 gästade Karlstad och då gjorde en rundvandring genom det gamla kvarteret, förklarade därvid, måhända avsiktligt paradoxalt utformat, att

»om det gällde att välja mellan Karl IX-statyn och kvarteret Almen, så råder det ingen tvekan, att ur såväl estetisk som samhällsfostrande synpunkt Almen komme i första rummet. En staty, om aldrig så kostbar, kan ej skänka den känsla av trevnad och god samhörighet med gången tid som ett välskött, åldrigt kvarter.»

ETT GOTT FÖREDÖME.

Antikvarien fil. dr Erik Lundberg skriver i »Hälsingborgs stadsbild»: »Den vackraste och bäst bevarade delen av gamla Hälsingborg är Norra Storgatan. Här ligga sida vid sida ståtliga patricierhus, från 1600- och 1700-talen. Man har här bevarad en sällsynt vacker och nästan ofördärvad miljö från den gamla borgerlighetens tid. Det är verkligen storartat, hur såväl staden som enskilda med offrande av ekonomiska fördelar enat sig om bevarandet av helheten såväl som den enskilda delen. — Främlingen förvånar sig över, hur mycket man här uppnått. Trots de hårda och svåra, oftast olösliga intressemötsättningar, som måste uppstå vid alla sådana försök att skydda det gamla gentemot oftast i och för sig synnerligen rättmätiga önskemål av ekonomisk eller annan art, har man här verkligen lyckats i allt väsentligt genomföra bevarandet av ett helt gammalt stadsparti. *Man anar, att i denna stad finnas både de energiska, målmedvetna och kunniga ledarna och det allmänna ofjervilliga intresset för vårdandet av gamla ärevördiga minnen och traditioner.*»

*

Medborgare i Karlstad,
låt oss rädda Almen!

Wermlandsbanken
Grundad år 1832

HABKO
levererar
allt
från grund
till tak

HANDELSAKTIEBOLAGET
KARL OLSSON
KARLSTAD - Ordertelefoner: 51, 413

är handelsmärket för den
firma, vilken varit den ton-
givande i Värmland sedan
år 1872 eller i 67 år och
hos vilken varje dam med
förtroende kan göra
sina inköp.

*Allt, som berör en dams personliga behov
eller hemmets utstyrelse, erhålles hos oss.*

Ekelöf & Svenson A.-B.

Riva eller modernisera?

Innan Ni river ett gammalt
vackert hus vänd Eder till

Samfundets för hembygdsvård
BYGGNADSBYRÅ

som uppgör förslag till mo-
dernisering av äldre bygg-
nader och utför ritningar
till nybyggnader.

Mästersamuelsgatan 3, Tel. 119455
S T O C K H O L M

50 öre

---

*Medborgare i Karlstad, som önska stödja utgivandet
av denna skrift, kunna sända sina bidrag till Hem-
bygdsgillet, postgiro 160005, Fryxellsgatan 2, Karlstad*